

ІМЕНА ВІДОМИХ ХАРКІВСЬКИХ ВЧЕНИХ У МЕДИЧНИХ ЕПОНІМАХ

Світлана Кравченко, Лариса Скрипченко

Харківський національний медичний університет
Наукова бібліотека

В статті йдеться про вплив харківської медичної школи на формування професійної термінології, створення низки епонімів, їх використання у різноманітних галузях медичної теорії та практики.

Ключові слова: епоніми, симптоми, синдроми, Харків, Ф.М. Опенховський, А.А. Чугаєв, К.М. Гордієвський, А.В. Габай, Г.Д. Лещенко, Є.Г. Дубенко, В.В. Бойко.

В медичній термінології існує багато **епонімів** – симптомів та синдромів, що носять прізвища лікарів, які описали їх вперше або найбільш повно. Ціла низка відомих вчених-медиків, які дали назви деяким симптомам і синдромам та зробили вагомий внесок у розвиток медичної науки, працювали в Харківському національному медичному університеті (ХНМУ).

Федір Мечиславович Опенховський (1853–1914) народився у м. Люблін в багатій дворянській родині. У 1876 р. закінчив медичний факультет Київського університету зі званням лікаря та працював деякий час у Київському клінічному військовому шпиталі [1]. Свою медичну освіту Ф. Опенховський завершив у кращих клініках Західної Європи. У 1893 р. Опенховського призначено позаштатним ординарним професором кафедри госпітальної терапевтичної клініки Імператорського Харківського університету. З 1895 р. він продовжив працювати на посаді вже штатного ординарного професора цієї кафедри, а згодом стає директором факультетської терапевтичної клініки (1903–1914) [1]. Наукові дослідження Ф. Опенховського присвячені клінічній фізіології, фармакології, експериментальній патології. Вчений першим у Харкові поставив діагноз стенозу правої коронарної артерії при житті хворого. Вивчав ефективність

призначення препаратів дигіталісу при коронарній недостатності та описав його несприятливий ефект. У 1909 р. на I з'їзді російських терапевтів вчений виступив з доповіддю «До діагностики локалізації круглої виразки шлунка», в якій довів зв'язок між локалізацією виразки шлунка і больових точок навколо хребта [2]. Після цієї доповіді у вітчизняній і світовій літературі з'явився термін **«симптом Опенховського»** – біль при надавлюванні на область остистих відростків VII-X грудних хребців при виразці шлунку [3].

Анатолій Андрійович Чугаєв (1862–1937) у 1887 році закінчив медичний факультет Імператорського Харківського університету. З 1888 р. почав працювати в клініці госпітальної хірургії університету позаштатним, а згодом штатним ординатором і стає професором кафедри госпітальної хірургії Харківського медичного інституту (ХМІ) [4]. Він працював більше 45 років у Харківській Олександрійській лікарні (1-ша міська лікарня). А. Чугаєв займався невідкладною хірургією, особливу увагу приділяв наданню допомоги хворим з ургентною патологією. Впроваджував у практику прогресивні методи лікування, першим ввів поняття діагнозу «гострий живіт» на етапі догоспітальної діагностики, застосовувався в основному у роботі швидкої допомоги, також пропонував відкритий метод лікування опіків. У 1938 р. А. Чугаєв описав симптом при гострому апендициті (**«струни апендициту»**) – при пальпації вдається промацати окремі скорочення волокон зовнішнього косого м'яза живота, що нагадують струни [5]. Цей симптом і отримав його ім'я.

Костянтин Миколайович Георгієвський (1867–1933) народився в Петербурзі в сім'ї протоієрея. У 1893 р. закінчив Військово-медичну академію зі званням лікаря з відзнакою [6]. У 1903 р. К. Георгієвський обраний на кафедру спеціальної патології і терапії, затверджений у званні професора, очолював кафедру госпітальної терапії Імператорського Харківського університету (1906–1921). Головні праці К. Георгієвського були присвячені етіології, патогенезу, клініці та лікуванню інфекційних, паразитарних захворювань, хвороб шлунково-кишкового тракту, крові та ендокринної системи. На I з'їзді терапевтів, який проходив у Харкові, К. Георгієвський виступив з доповіддю «Клінічна цінність френікус-феномена при захворюваннях жовчного міхура». Опираючись на дослідження французького лікаря Мюссі (N.F.O. Gueneau de Mussy, 1813–1885), який знайшов френікус-симптом – біль при натисканні на шию у місці прикріплення ніжок кивального м'яза, спостерігається при захворюваннях діафрагмальної плеври, К. Георгієвський припустив можливість виникнення френікус-симптома у хворих з захворюваннями жовчного міхура і жовчних шляхів. Вченим було вперше обґрунтовано використання даного тесту в діагностиці гострих холециститів, згодом цей тест увійшов в світову літературу під назвою **«симптому Мюссе-Георгієвського»** [7].

Абрам Веніамінович Габай (1889–1963) народився у м. Катеринослав (нині Дніпро). У 1921 р. закінчив Дніпропетровський медичний інститут, працював на кафедрі факультетської хірургії того ж інституту. Працював у лікарні Дніпробуду м. Запоріжжя (1925–1929), потім завідувачем хірургічного відділення цієї лікарні (1939–1941), згодом завідував кафедрою дитячої хірургії ХМІ (1945–1963) [8]. У 1937 р. А. Габай визначив симптом для діагностики гострого апендициту – при натисканні у ділянці петітового трикутника праворуч пацієнт відчуває біль, а при різкому відриві руки відбувається посилення болю. Признак ретроцекального розташування червоподібного відростка у черевній порожнині. Симптом носить його ім'я – **«Габая синдром»** [9].

Георгій Данилович Лещенко (1895–1982) народився на Полтавщині, у 1919 р. закінчив медичний факультет Київського університету. З 1922 р. почав працювати в Українському психоневрологічному інституті, де пройшов шлях від ординатора до професора, завідував кафедрою нервових хвороб ХМІ (1942–1971) [10]. Талановитий вчений, один з корифеїв вітчизняної неврології зробив великий внесок в неврологічну науку свого часу. Поняття соматоневрології було запроваджено Г. Лещенком ще в 1947 році – він передбачив розвиток цього напрямку в неврології. Наприкінці 40-х років Г.Д. Лещенко почав розвивати вчення стосовно доінсультних форм судинної патології мозку, яке набуло в подальшому широкого розвитку. У 1920-ті роки Георгій Данилович описав нові клінічні симптоми епідемічного енцефаліту, серед яких треба виділити «тонічну синкінезію повік» як ознаку верхньостовбурової локалізації процесу. Симптом отримав назву **«Лещенко синкінезія»** – піднімання й опускання верхньої повіки одного ока при пасивному опусканні або підніманні верхньої повіки іншого ока; ознака вірусного енцефаліту [11].

Євген Григорович Дубенко (нар. 1929 р.) народився в Полтавській області у родині сільських інтелігентів. Після закінчення з відзнакою ХМІ у 1954 р. залишається у клінічній ординатурі на кафедрі нервових хвороб. З 1970 р. – професор, згодом очолює кафедру нервових хвороб Харківського державного медичного університету (1971–2002) [12]. Є. Дубенко є одним з основоположників вчення про судинну патологію мозку та профілактичну ангіоневрологію. У 1993 р. Указом Президента України за цикл праць «Початкові та зворотні форми порушень мозкового кровообігу. Розробка і впровадження у практику нових методів профілактики, діагностики, лікування та реабілітації в Україні» Є. Дубенку присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки. Професор розробляв багато перспективних напрямків у неврології. До них належить соматоневрологія, особливо розділ нейроендокринології. Так, вперше в Україні він описав неврологічні симптоми гіпотеріозу, гормональних спонділопатій. Зокрема деякі координаційні синкінезії, які є ознакою ураження центрального рухового нейрона, носять ім'я професора – **«стопно-розгинальна**

синкінезія Дубенка» (розгинання стопи під час підняття іншої прямої ноги вгору у положенні на спині), **«пальпebro-лінгвальна синкінезія Дубенка»** (симптом при якому висунутий язик рухається у бік зажмуреного ока), **«лінгво-мандибулярна синкінезія Дубенка»** (симптом, при якому нижня щелепа мимоволі рухається у бік повернутого язика) [13].

Валерій Володимирович Бойко (нар. 1962 р.) народився в с. Коломак Валківського району Харківської області. Закінчивши з відзнакою ХМІ у 1985 р., В. Бойко присвятив своє життя обраній спеціальності – хірургії. З 1990 р. починає працювати на кафедрі госпітальної хірургії асистентом, доцентом, з 1996 р. – професор кафедри, з 1999 р. – директор ДУ «Інституту загальної та невідкладної хірургії ім. В.Т. Зайцева» НАМН України, з 2000 р. по теперішній час – завідувач кафедри хірургії № 1 ХНМУ [14]. В. Бойко – талановитий вчений, блискучий хірург, досвідчений педагог та науковий керівник, почесний громадянином Харкова (2014 р.), почесний громадянин Харківської області (2016 р.) У 2005 р. йому присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки, 2008 р. отримує звання «Заслужений діяч науки і техніки України». В. Бойко автор багатьох наукових праць: монографій, навчальних посібників, учбово-методичних матеріалів для лікарів-хірургів і студентів, багатьох патентів, авторських свідоцтв та винаходів. Його науково-практична діяльність пов'язана з різними галузевими напрямками – серцево-судинної, торакальної та абдомінальної хірургії, політравми, гнійно-септичні та невідкладні стани. Його ім'я носять симптоми, які використовуються в діагностиці апендициту: **«Бойко-Проніна»** – ритмічний струс передньої черевної стінки хворого в точці Бойко-Проніна призводить посиленню болі і напруги м'язів; **«Проніна-Бойко»** – хворого стоячи просять піднятися «на носки» і потім різко опуститися на п'яти. Посилення болю в правій клубовій області буде свідчити на користь гострого апендициту [15].

Список імен харківських вчених, що вперше описали та виявили синдроми і симптоми й тим міцно увійшли в епонімічну термінологію вітчизняної медичної науки, можна продовжувати. Епоніми мають велике значення для відображення історії розвитку медичної науки і внеску окремих дослідників в практичну медицину. Велика кількість епонімів, що увійшли у професійний обіг завдяки харківським вченим існують поряд з сучасними нозологічними термінами та використовуються у медичній практиці і нині, що свідчить на знак їх внеску як першопрохідців у різні галузі медицини.

Література

1. Кононенко И., Жур М. Тайны старых фотографий (О профессоре медицинского факультета Харьковского университета Ф.М. Опенховском) // Харків і Польща: люди і події: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 12 лист. 2005 р. / Генеральне консульство Республіки Польща в Харкові, Польський Дім у Харкові. Харків : Майдан, 2006. С. 93–103.
2. Перцева Ж. Н. Храним память о великом ученом // Медичний університет. 2013. № 1/2. С. 10.
3. Кононов И. Н., Чалый М. В., Коваленко А. Н. Основные симптомы и синдромы при заболеваниях органов пищеварения // Гастроентрологія. 2016. № 2. С. 65–70.
4. Робак І. Ю., Демочко Г. Л., Ільїн В. Г. Олександрівська – Перша міська клінічна лікарня Харкова півтора століття історії. Харків : Колегіум, 2016. 298 с.
5. Матяшин И. М., Ольшанецкий А. А., Глузман А. М. Симптомы и синдромы (эпонимы). Киев : Здоров'я, 1982. 184 с.
6. Малая Л. Т., Петрова З. П. Георгієвський Костянтин Миколайович // Вчені Харківського державного медичного університету 1805-2005 / за ред. акад. А. Я. Циганенка. Харків, 2003. С. 27–28.
7. Цыганенко А. Я. Кафедре госпитальной терапии Харьковского государственного медицинского университета – 125 лет // Експериментальна і клінічна медицина. 2003. № 3/4. С. 5–11.
8. Кравченко Г. В. Давиденко В. Б. Габай Абрам Веніамінович // Вчені Харківського державного медичного університету 1805 - 2005 / за ред. акад. А. Я. Циганенко. Харків : ВАТ Вид-во Харків, 2003. С. 119–120.
9. Матяшин И. М., Ольшанецкий А. А., Глузман А. М. Симптомы и синдромы (эпонимы). Киев : Здоров'я, 1982. 184 с.
10. Григорова І. Класик української неврології // Медична газета. 2005. № 10. С. 3.
11. Энциклопедический словарь терминов. 2-е изд. / гл. ред. В. И. Покровский. Москва : Медицина, 2001. 960 с.
12. 60 лет в клинической неврологии о научной, педагогической, врачебной и общественной деятельности заслуженного деятеля науки и техники Украины лауреата Государственной премии Украины, доктора медицинских наук, профессора Е.Г. Дубенко // Міжнародний неврологічний журнал. 2015. № 4. С. 141–142.
13. Нервові хвороби / відповід. ред.: С. М. Віничук, Є. Г. Дубенко. Київ : Здоров'я, 2001. 696 с. (с.52)
14. Ромак Р. П. Валерій Володимирович Бойко (до 55-річчя з дня народження) // Харківська хірургічна школа : медичний науково-практичний журнал. 2017. № 1. С. 7-10.

15. Пронин В. А., Бойко В. В. Патология червеобразного отростка и аппендэктомия. Харьков, 2007. 271 с.

ИМЕНА ХАРЬКОВСКИХ ИЗВЕСТНЫХ УЧЕНЫХ В МЕДИЦИНСКИХ ЭПОНИМАХ

Светлана Кравченко, Лариса Скрипченко
Харьковский национальный медицинский университет
Научная библиотека

В статье говорится о влиянии харьковской медицинской школы на формирование профессиональной терминологии, создании ряда эпонимов, их использование в различных областях медицинской теории и практики.

Ключевые слова: эпонимы, синдромы симптомы, Харьков, Ф.М. Опенховский, А.А. Чугаев, К.Н. Георгиевский, А.В. Габай, Г.Д. Лещенко, Е.Г. Дубенко, В.В. Бойко.

NAMES OF KHARKOV FAMOUS SCIENTISTS IN THE MEDICAL EPONYMS

Svitlana Kravchenko, Larisa Skrypchenko
KharkivNationalMedicalUniversity
Scientific Library

The impact of the Kharkov medical school on the formation of a professional terminology, a number of eponyms, their use in various fields of the medical theory and practice, are considered.

Key words: eponyms, symptoms, syndromes, Kharkiv, F.M. Openkhovskiy, A.A. Chuhaiev, K.M. Hordiievskiy, A.V. Habai, H.D. Leshchenko, Ye.H. Dubenko, V.V. Boiko.